

Dr. Koncz Gábor

Családi Kálvin

*„Száznegyvenhárom léptem; ez a hossza
a szobor-sornak. Hírnök, ki megölt
milliók végső tisztelgését hozza,
úgy mentem el a Nagy Gléda előtt.
Kálvin, Knox, Farel, Béza! S bika-fővel
a hadrakelt hit zord hadnagyai;
a Vilmosok! és Coligny és Cromwell!...
Hátrálnom kellett közülükből: mindet
nem fogta össze csak messzibb tekintet.
Fölhúzódtam a kert felé, a fákig
s lelkemben is hús tárgyilagosságig.”*

(Illyés Gyula: A reformáció genfi emlékműve előtt)

Leléptem én is, 1979-ben, éppen harminc éve, huszonkilenc évesen.¹ Álmodozva és szorongva. Szorongva, nehogy százharminchárom jöjjön ki. Ez volt ugyanis az egyik szám, amit álomban is tudtam, annyiszor ismételték és sokat kellett tanulni róla... (A „dicsőséges”, most éppen kilencven éve történt, Tanácsköztársaság áldatlan terjedelméről van szó...) A másik szám 1531 volt, a gyermekkoromtól ugyancsak naponta megélt áldásos dátum, a Sárospataki Református Kollégium alapításának éve. Ez olyannyira bevésődött, hogy nekem 1517. október 31. (Luther 95 tételének kifüggesztése a wittenbergi vártemplom kapujára) mindig csak visszafele következtetéssel jött ki: hiszen Sárospatakon már tizennégy évvel azt követően...

Fölhúzódtam a kert felé, kerestem lelkemben a hús tárgyilagosságot, s akkor és ott elhatároztam, hogy számot vetek kálvinista lelkiismeretemmel: áttekintem, összefoglalom a kálvinistaság és kálvinistaságom lényegét...

Történt ez huszonkilenc évesen, harminc éve. (Kálvin János – ma oly sokszor megjelenő – metszett arcát én azelőtt és azután is szinte naponta láttam, pedig nem volt a falra kitéve, a lelkemből nézett...) Azóta sikerült ugyan az áttekintés, ám röviden erről itt most mégsem tudok számot adni. Volt egy szándék és egy javaslat. Íme.

¹ Emlékezetes számok; Illyés Gyula 33 évvel azelőtt (...egy emberöltő, Krisztusi-életkor...), 1946-ban, egy viláégés után írta a verset. A jelen írás szerzője, a Mapút ezen számának vendégszerkesztője: Dr. Koncz Gábor PhD egyetemi magántanár, főiskolai tanár, a Magyar Kultúra Alapítvány igazgatója, a Magyar Comenius Társaság alelnöke. E-mail: mka@mka.hu , honlap: www.mka.hu. Közgazdász kutatóként jártam Genfben; ezt megőrökíti: *Jelentés az 1979. április 9–12. között, Genfben rendezett kultúrstatisztikai tanácskozáson való részvételről.* Bp., 1979. április, 11 o. Ha netán valakit érdekel az UNESCO által szorgalmazott Framework for Cultural Statistics kidolgozásának története, a fenti e-mailen érdeklődhet, szívesen válaszolok...

Szándék. Készültem Kálvin János születésének ötszázadik évfordulójára; össze akartam foglalni Kálvin és a kálvinizmus társadalmi, társadalomformáló mondanivalóját és a saját *(velem született, mert beleszülettem) kálvinizmusom magatartási jellemzőit.*

Ennek motiváló háttere egy anekdotikus megjegyzés, amit életrajzi adatokkal vezetek be. 1950-ben születtem. 1953-tól 1964-ig Alsóvadászon, a református parókián nevelkedtem. 1964–1968: Sárospatak, Állami Rákóczi Gimnázium és a *rejtett tanterv*: lesz ez még egyszer újra Sárospataki Református Kollégium. 1968–1969: Kalocsa, Forradalmi Ezred... 1969–1974: Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, népgazdasági tervező-elemző szak, gazdaságpolitikai szakágazat. Társadalompolitikai újságírónak készültem; írtam az egyetemi Közgazdaszba, sikerem volt a Magyar Ifjúságnál. A híres riporternek, Szél Júliának köszönhetően szinte főállásnak megfelelő mennyiségű riportom, jegyzetem hangzott el a Magyar Rádióban. Egyszer, úgy mellékesen azt kérdezte: – *Hát a maga apja micsoda? – Református lelkész... – Jézusom, ekkora teherrel élni!* – csapta össze a kezét és mosolyogva, szerető sajnálkozással nézett rám, majd vágta tovább az aktuális riport nyers szalagját.

Mit akartam?

⇒ *Először is:* összegyűjteni a kálvinizmus mindennapi, életmódbeli jellemzőit, tehát saját kálvinizmusom tételeit; magatartások elemzését, megélt történetekkel, példákkal, ilyen sorrendben: *felelősség, kötelesség, munka, tudás, minőség, fegyelem, becsület...* A hetedikre újra meg újra visszaugrottam („...azt a bűnödöt is bevallod, amit nem követtél el...” – csak úgy mellékesen jegyezte meg egyszer valaki...), s a nyolcadik bizony a *szorongás* lett. Nem valamiféle ősbűn-szorongás, nem lelkiismeret-furdalás, nem modern pánikbetegség. Hanem: megtettem-e, ami elvárható magamtól...

Aztán persze sorjázott a többi fogalom: takarékoság, tisztaság, pontosság, állhatatosság, kitartás, segítőkészség, áldozatvállalás... Ám ahogyan a listát át- meg átgondoltam, nemcsak a *családi példák, de a családi irodalom is felrémlett.* Lássuk csak vázlatosan.

A protestáns nagyasszonyok templomi padsorában, közvetlenül Lorántffy Zsuzsanna és Zrínyi Ilona mellett, ott ülnek a természetes, rengeteget dolgozó, jószágosan következetes, szegény, sorsüldözött, ám mindig mosolygó nagymamám...

⇒ *A második szándékom* tehát az volt, hogy rájuk is emlékezve, összefoglalom a tág család művekből kimásolható, tételes kálvinizmusát és leírom az életmódban megnyilvánuló tényleges protestantizmusát.

Atyai nagymamám a felvidéki Özörényből (ma: Gemerska Horka; Gömörhorka) származó Szabó Teréz (1894–1981) jószágos, templomos asszony volt. Szigorú, vasgyári munkás, presbiter férjét, nagyapámat, Koncz Józsefet (1884–1949) nem ismerhettem. Hogy a dolgozó, vallásos, kemény életű paraszt-munkás család miként határozta meg Apám elhivatását, azt szépen mutatja be a Napkút Kiadó által éppen most megjelentetett, *Sokunk karácsonya* című kötetben Dr. Koncz Sándor írása.²

² Dr. Koncz Sándor: *Karácsonyok (1976 és 1977)*. In: *Sokunk karácsonya*. Bp., 2009. Napkút Kiadó, 28–36. o. Hitre ébredéséről, egyházi elkötelezettségét meghatározó diákkori és családi élményeiről lásd még: Dr. Koncz Sándor: *Nádházy Bertalan emlékezete (1884–1956)*. In: *Kultúra és Közösség*, 1985. 5. szám. 74–86. o.

Anyai nagymamám, Radácsy Ilona (1884–1967) férje, a polgári származású nagyapám, Harsányi István (1874–1928) sárospataki teológiai tanár, irodalomtörténész, főkönyvtáros; gazdag szellemi hagyatékából a Napút jelen számához kapcsolódó *Káva Téka* füzetben közlöm *A reformáció hatása a magyar közművelődésre* (1923) című maradandó művét. (Az életrajzi jegyzeteket lásd ott.) Nagymamám legendás apja (hat lány és egy fiú), dédnagyapám, Radácsy György (1846–1928) iparoscsaládból származó irodalomtörténész, bibliafordító, teológiai tanár volt. Száz évvel ezelőtt, Kálvin 400. születésnapjára írt zengzetes, cirkalmas, de nem kenetteljes megemlékezésével kezdjük ezt a lap-számot. (A jegyzeteket lásd ott.) Egy másik írását idézem, *A reformációt*: „Leleményes szervezetű, a csábítás-hódítás minden ígézetével rendelkező hadseregek próbálták megállítani diadal-útjában, de nem voltak képesek annyi Judást hódítani magokhoz, hogy a reformáció haladását kétséssé tehesék s tartósan megakadályozzák.” A reformáció „...a szabadság harca a zsarnokság ellen, az egyén tiltakozása az egyéni jog korlátozása ellen, a lélekre nyomakodó papi rend ellen, a rettegés, a butítás mindenféle színes rendszere ellen; tiltakozás az isteni jogok confiscálása, emberi hatalmasságok részére való lefoglalása ellen, a bűnbocsátó kegyelemnek rendi kisajátítása ellen. (...) A reformáció, bár különböző árnyalatokban, de lényegében ugyanaz maradt: világtörténelmi nagy tiltakozás a lelkek rabigába törése ellen s ez marad, ennek kell maradnia az idők végéig. (...) A reformáció sohsem akart világhatalmi tényezővé lenni, uralkodni, parancsolni, hanem csak – boldogítani.”³

Amint a dátumokból is kitűnik, anyai nagyapám és dédnagyapám egy évben haltak meg. Nagyika bámulatos leleményességgel teremtette meg a három fiú, Harsányi István (1908–2002), Harsányi László (1909–1982), Harsányi György (1911–1976) és Édesanyám, Harsányi Ilona (90 éves és ragyog!) messze sugárzó, színvonalas, protestáns neveltetésének hátterét.⁴ Üzenetük, magatartásuk történetek és művek sokaságával, példaként idézhető; ám sorakoznak az oldalágiak is!

A Radácsy lányok egyikének férje, Finkey Ferenc (1870–1949) jogtudós, akadémikus, koronaügyész, magyar királyi titkos tanácsos, a Magyar Érdemrend Nagykeresztje kitüntetés és számos más elismerés birtokosa, máig ható jogtudományi művek szerzője volt; hatalmas életművet hagyott

³ Radácsy György: *A négy százados reformáció*. In: Radácsy György: *Emlékjelek, bizonyságok*. III. kötet. Sárospatak, 1928. 221–227. o. (Az eredeti írásmódot használom; halála után, 1928 januárjától adták nevéhez az y-t az emlékezők...)

⁴ Harsányi Istvánról lásd Dr. Koncz Gábor írását a Napút e számában. Harsányi Lászlóról a Magyar Comenius Társaság 2009. novemberi felolvasóülésén, Sárospatakon emlékeztünk meg, Dr. Harsányi Ádám írását idézve. (Megjelenik 2010-ben, a Bibliotheca Comeniana XV. kötetében.) Harsányi Györgytől sok dokumentumot közöl az alábbi két kötet: Dr. Horváth Erzsébet (szerk.) [2007 és 2008]: *Megújulás, visszarendeződés. Dokumentumok a Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltárában az 1956–57-es esztendő történetének kutatásához*. Bp., Kiadja a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 279 o. Valamint: *ua. ...1957–1958-as esztendő...* 355 o.

ránk.⁵ 1946-ban írt, nem publikált, *Kis olajág* című gépiratában áttekintette, összefoglalta a református szellemi háttérű, polgári, értelmiségi életmód jellemzőit. Nos, a magamét addig halogatom, amíg ez meg nem jelenik. Egy másik Radácsy lány veje, Béky Zoltán (1903–1978) amerikai református püspök volt, aki széles körű gyakorlati, egyházszerző munkájához kapcsolódva Kálvinnról is írt.⁶

A fényképről ismert, tekintélyes szépségek mindegyikének férje és lezármozottai igencsak jeles szervezők, publikáló személyiségek voltak és számosan ma is azok. A küldetés, magatartás, életmód-elemzési szándékom jelzésére itt most az általam különösen tisztelt Vitányi Iván közismert társadalomkutatóra, országgyűlési képviselőre utalok; akinek kutatói, közművelődési pályám elindítását-elindulását köszönhetem. Vallomások, protestantizmussal átszőtt, elvi önéletrajzát többször közölte.⁷ Miért utalok erre? Mert Dékány Endre kitűnő könyvének alapos, aláhúzgálásos olvasásakor többször is eszembe jutott a Vitányi... „Nekünk pedig nincs jogunk és okunk arra, hogy csak azokat tekintsük reformátusoknak, akik külsőképpen is egyházasak: templomba járnak, egyházi tisztségeket viselnek, stb.; s ne tekintsük reformátusoknak azokat is, akiket egyházunkhoz kapcsol születésükön túl kultúrájuk, humanizmusuk, erkölcsiségük, egész magatartásuk.” Dékány Endre idézi Adorján József egy korábbi írását: „...szellemi, sőt politikai életünk irányító személyiségei között igen sokan vannak, akik egyházunk örökségét őrzik és gyümölcsöztetik, jórésztük úgy, hogy ma már nem vállalja hitvallásunkat és nem gyakorolja az egyházi közösséget. Ezek az 'anonim kálvinisták' vajon csak az ifjúságuk nosztalgia-

⁵ A Finkey Ferenc életműve iránt érdeklődők figyelmébe ajánlom (az e számban is publikáló) Dr. Szathmáry Béla munkásságát (amely az MTA honlapján, a köztestületi tagok publikációinál áttekinthető), aki köteteket és tanulmányokat jelentetett meg tőle és róla. Gazdag pályájának személyes rajzát lásd: Finkey Ferenc [1944]: *Emlékképek és élmények életem derűs napjaiból*. Sárospatak, 160 o. Ezt később több, ma még gépiratban lévő visszaemlékezéssel, naplórészlettel folytatta. (Digitalizálásuk folyamatban van.) Róla írt monográfia: Kódöböcz József [1995]: *Finkey Ferenc élete és munkássága 1870–1949*. Miskolc–Sárospatak, Felsőmagyarország Kiadó, 170 o.

⁶ Béky Zoltán [1959]: *Theológiai Tanulmányok Kálvin Jánosról. Kálvin és Barth. Összehasonlító theológiai tanulmány*. Uo.: *Kálvin és a mai magyarországi theológiai gondolkodás*. Amerikai Magyar Református Egyesület, Washington, 40 o.

⁷ Vitányi Iván: *Ideológiai vallomások* (1970): In: Vitányi Iván [1971]: *Második prométheuszi forradalom*. Bp., Magvető Kiadó, 58–94. o.

Cseke Hajnalka [1996]: *Határhelyzetek. Interjú Vitányi Ivánnal*. Bp., Pallas Stúdió, 247 o. + fotók.

Vitányi Iván [2007]: *Önarckép – elvi keretben. Szellemi önéletrajz*. Celldömölk, Paus-Westermann, 92 o.

A jelen íráshoz kiegészítésként lásd még: Dr. Koncz Gábor [2002]: *Vitányi Iván köszöntése, a Pataki Diákok Szövetségének Díszközgyűlésén, 2001. december 14-én*. In: Pataki Diák, A Pataki Diákok Szövetségének Hírlevele, II. évf. 1. szám, 2002. február, 26–28. o. Dr. Koncz Gábor [2007]: *A feladott lecke – Vitányi Iván: A magyar kultúra esélyei. Kultúra, életmód, társadalom* (Bp., 2006.) című könyvének ismertetése. In: Szín – Közösségi Művelődés, A Magyar Művelődési Intézet folyóirata, 2007. június, 12/2–3., 131. o.

ajaként emlékeznek kálvinista gyökereikre, s a gyümölcs, amit teremnek, nem egy 'elfajzott' fa vad termése-e? Úgy hiszem, több ez, mint nosztalgia, és nem elfajzott a gyümölcs akkor sem, ha aki megajándékozta vele a társadalmat, ma már nem gyakorló tagja egyházunknak. Sokan vannak ilyenek."⁸

A családi Kálvin, kálvinizmus, protestantizmus középpontja, meghatározó magatartása számomra Édesapám, Dr. Koncz Sándor (1913–1983) tábori lelkész, egyetemi magántanár, sárospataki teológiai tanár, alsóvadászi lelkész, sárospataki levéltáros... Tőle e számban két írás, s ott életrajzi jegyzetek is olvashatóak.

→ *A harmadik szándékom* az volt, hogy a családomnak, a világi és egyházi érdeklődőknek, az ifjúságnak (tehát a gyermekeimnek, a rokonoknak, a munkatársaknak, az egyetemi-főiskolai hallgatóknak...) bemutatom Kálvin, a kálvinizmus, a protestantizmus hittől és felekezettől részben elkülönült, önálló sodott társadalmi-magatartási jellemzőit. Bizony, Klaus Douglasst gyakorta idézve: „... az igaz, hogy szép számmal vannak, akik bizonyos pátozzsal és némi büszkeséggel hangoztatják, hogy ők »protestánsok«. Ha viszont megkérdezzük tőlük, hogy konkrétan mit jelent ez a protestánság, gyakran csak formális válaszokat kapunk.”⁹

Miért kellene mindez? Talán Mészöly Miklós írta: „már nem haragszom, csak mérem a távolságot...” Mérem, a *közelítés érdekében* akkor, amikor a huszonévesek semmit sem értenek az utalásokból, allúziókból. „Mélységes mély a múltnak kútja” – és nem kattant be, hogy ez az első mondat Thomas Mann *József és testvérei* című művében. Akkor hogyan is értenék Tóth Krisztina versében azt, hogy „mélységes mély a nemrég”. S a minap, amikor az előző napon megjelent Baranyi Ferenc-verset idéztem egy előadás során: „...láncolt lelkek körében szabadon élni vétkes vakmerőség...”, senkinek se rémlett fel Ady Endre *Eltévedt lovas* című verse...¹⁰ Bizony, jártam így az *Énekek énekét* és a *Káma Szútrát* idézve is, nemcsak Kálvint és a kálvinizmust citálva... Nem ráolvasás, számonkérés lenne ez, nem teherterítés; hanem *egy kis kálvinista csomag, amit mégiscsak átküldenék a hálózati világba*... Mert nem is annyira a források, az idézetek, hanem az *üzenet tudása lenne a fontos*. Kálvin személyével kapcsolatban ezt számomra legpontosabban *Imbart de la Tour*, francia római katolikus történész fogalmazta meg: „Kálvinnak két nagy alkotása van: egy könyv, az *Institutio* és egy város, Genf. Az egyik a megfogalmazott tan, a másik az alkalmazott tan.”¹¹

⁸ Dékány Endre [2009]: *Kálvin Jánostól Németh Lászlóig. Tanulmányok és emlékezések*. Pápa, Pápai Református Gyűjtemények, 60. o.

⁹ Douglass, Klaus [2005]: *Az új reformáció. 96 tétel az egyház jövőjéről*. Bp., Kiadja a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 60. o.

¹⁰ Baranyi Ferenc: *Don Giovanni – az utolsó szó jogán*. In: *Tekintet*, 2009/5. szám, szeptember-október, 83. o.

Tóth Krisztina: *Budapesti árnyékok (álom, fotó, moraj)*. In: *Porhó*, Bp., Magvető, 71–73. o. (Az idézett sor a X. részben, a 73. oldalon található: „Néz lefelé a lassú vízbe: / milyen mélységes mély a nemrég. / Holdlátta csend, semmit se tükröz. / Mióta folyik ez a képtelenség.”)

¹¹ Idézi Dékány Endre: *Kálvin Jánostól Németh Lászlóig. Tanulmányok és emlékezések*. Pápa, 2009. Pápai Református Gyűjtemények, 11. o.

Kálvinra ugyan közvetlenül nem utalva, ám mégiscsak ezek jelentésének lényegét Klaus Douglass így summázza: „A reform valamilyen meglévő állapot kisebb vagy nagyobb mértékű javítását jelenti. A reform általában egy nagyobb, komplex rendszer valamely részterületét érinti. Lehet csekélyebb vagy nagyobb mérvű, végső hatása azonban mindenképpen rendszerstabilizáló. Általában olyan ember vagy olyan grémium hajtja végre, akinek vagy amelynek ehhez megvannak a hatalmi eszközei. A reformokat, bár ösztönözheti őket a bázis, általában felülről szokták végrehajtani. Más a helyzet a reformációval: ennek esetében nem fokozatos kiigazítás történik, hanem a fennálló viszonyok alapvető megváltoztatása. A reformáció nem valamely részterületet érint – legyen az bármilyen nagy kiterjedésű –, hanem magát a rendszert. Éppen ezért a reformációt csak nagyon ritkán kezdeményezik a »hatalom birtokosai«. E téren vannak ugyan dicséretes kivételek, az általános mégis az, hogy a reformáció »alulról« szokott kezdődni.”¹²

A nagy földrajzi felfedezések nyomán az alulról feltörekvő polgárosodást a „dicséretes kivétel”, Kálvin munkássága tudta új rendszerré szervezni. Nos, a saját összefoglalás eleddig nem történt ugyan meg, de mégiscsak hasznosult a javaslat...

Hasznosult javaslat. Harsányi László, a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) elnöke, szakmai és baráti konzultációink egyikén, 2008-ban, nemes gesztussal azt vette fel, hogy az NKA csatlakozna a Kálvin Évekhez. Éspedig: a humanizmus, a reneszánsz és a reformáció összefüggéseinek felmutatásával, a reformkor előrejelzésével. 2008 októberében, egy igen jeles, ökumenikus-népfrontos társaságot hívott össze beszélgetésre, amire én az alábbi szöveggel érkeztem, a fentebb már idézett Illyés-verssel kezdve.

A Magyarországi Református Egyház és a Magyar Református Generális Konvent már létrehozta a Kálvin Bizottságot és 2009. március 18-ra kitűzte a Kálvin Év hivatalos megnyitójának időpontját, amely Debrecenben a Kálvin-kiállítás megnyitója. Figyelmet érdemel, hogy a Kárpát-medencei református oktatási intézmények diákjai részére pályázatot hirdettek a 2009–2014 közötti Kálvin Évek vezérgondolatának, jelmondatának megfogalmazására. Mindezt azért is említem, hogy mindenképpen a koordinációra, a szinergizmus módszerének gyakorlására szükséges törekedni.

Felelős gondolkodású egyházi és világi értelmiségiek számára egyaránt követelmény a reformáció és Kálvin János történelmi, kultúrtörténeti, teológiai, egyháztörténeti jelentőségének tisztánlátása és ennek a társadalom széles rétegei felé való közvetítése. Ezen belül fontos a reneszánsz, a humanizmus, a reformáció és az ellenreformáció összefüggéseinek áttekintése, valamint most különösen Kálvin sokrétű társadalmi hatásának bemutatása, továbbá a sztereotípiák és klisék (nyakas kálvinista, magyar vallás) korszerű elemzése. (Számomra különösen jelentős, hogy nagyapám, néhai Harsányi István, 1923-ban tanulmányt tett közzé „A reformáció hatása a magyar közművelődésre” címmel. Megemlítem, hogy a megbeszélésre fénymásolatban elviszem Éles Csaba: „Reneszánsz, humanizmus és reformáció: kontrasztok

¹² Douglass, Klaus: i. m., 48. o.

és korrespondenciák” című tanulmányát és fel fogom hívni a figyelmet Dr. Szathmáry Béla: „Kálvin, a kortársunk?” című alapos, publikálásra előkészített tanulmányára; valamint édesapám, néhai Dr. Koncz Sándor hajdani írásaira; mindezekre a következők alátámasztása miatt.)

1.) Kálvin világi jelentősége: „Ecclesia reformata quia semper reformanda est” – „Az egyház az, ami szüntelen reformálandó.” Ebből nem csupán az egyház mint szervezet reformálása, hanem a társadalmi lét széles körű reformálása következett.

- A Biblia anyanyelven való olvasása nyitotta meg az anyanyelvi irodalom, az anyanyelvi tudományos, ezen belül természettudományos publikációk áradatát.
- Kálvin készítette az első református énekeskönyvet és az anyanyelven való éneklés valóságosan közösségteremtővé vált.
- A zsinat-presbiteri egyházalkotmányból fejlődött ki a mai képviseleti demokrácia.
- Kálvinnak a törvényes és méltányos kamat jogosságát meghirdető bibliamagyarázatai, a genfi polgárok adományaira építő egyetemi programja, a munkaalkalmak megteremtése és a kötelező munkavégzés, a posztó- és bársonyszövő ipar fellendítése, az óragyártás és aranyművesség szorgalmazása stb. a gazdasági életre is nagy hatást gyakorolt. (Lásd továbbá Max Weber írásait.)
- Oktatási rendszerének fő célja a lelkészképzés volt, ám a fizika, matematika és a természettudományok is teret nyertek. Megalkotta az egyetemes oktatásnak a ma olyannyira áhított egyetemi rendszerét.

2.) A program-évek összekapcsolása.

Az OKM és jogelődje a Nemzeti Emlékezet Éve program keretében már korábban meghirdette azt, hogy 2009 Kazinczy Emlékév és így a Magyar Nyelv Éve legyen. Időközben elterjedt az is, hogy 2009 a Kulturális Turizmus Éve is. Nos, ezek remekül összekapcsolhatóak a Kálvin Évvel! A kulturális turizmus esetében úgy is, hogy Svájcból, Németországból, Hollandiából a peregrinációra is hivatkozva lehet beutazókat szervezni. Különös lehetőség adódik a francia kapcsolatok bővítésére: néhai D. Dr. Nagy Barna, sárospataki teológiai tanár 1909-ben, tehát éppen 100 éve született. Barth-tanulmányain kívül arról is híres, hogy Kálvin különleges gyorsírásos jegyzeteit (négy gyorsíró jegyezte a beszédeit) ő fordította franciára; tehát a francia nyelvű kálvinizmushoz is van közünk. Dél-Koreában cca. 7 millió protestáns él, a Christian Businessman Club képviselői szívesen jönnek Magyarországra.

Mindebben a Nemzeti Kulturális Alapnak orientáló szerepe lehet és persze egyes, jól megválogatott esetekben mint támogató léphet fel.

3.) Egyéni vállalásaim.

- A Magyar Kultúra Alapítvány (immár a több földrészre kiterjedő magyar-magyar személyes találkozásokat szervező programja keretében) eddig is kapcsolódott a Nemzeti Emlékezet Évek tematikáihoz. 2009-ben is kiállításokat, kisebb-nagyobb rendezvényeket, könyv- és folyóirat-be-

mutatókat tervezünk Kálvinhoz, Kazinczyhoz, a magyar nyelvhez és a kulturális turizmushoz tematikusan kapcsolódóan. (A mostani és korábbi programokról lásd: www.mka.hu) Természetesen készek vagyunk az NKA által orientált programokból felvállalható feladatokra!

- Javaslatomat elfogadva, a Napút folyóirat Kálvin, 500 tematikájú számat jelentet meg, amelynek egy része már készen van; hasonlóan a Zemp-léni Múzsza folyóirat is publikál majd ilyen tematikájú írásokat, a folyóiratok közötti együttműködés keretében.
- Évek óta készülök arra, hogy javaslatot tegyek a Magyarországi Református Egyház és a Kórusok Országos Tanácsa számára (úgy is mint a KÓTA menedzser-díjasa...): tegyünk valamit a megrázóan néma egyházi és világi temetések megreformálása érdekében! Tartalmi és szervezési javaslatomat Néma temetések? Felénekelte életek! címmel, világi és ökümenikus jelleggel rövidesen közzéteszem.
- Javaslatot dolgozok ki annak érdekében, hogy A Magyar Nyelv Múzeuma, Széphalom kulturális turisztikai zárandokhelyé fejlesztődjön.

Köszönöm a megbeszélésre szóló megtisztelő meghívást, ott leszek, üdvözléssel...

Nos, a szerteágazó, gazdag református egyházi programról a református portálokon, az NKA törekvéseiről és támogatásairól (amelyeket az e téren nagy gyakorlattal bíró Várkonyi Gábor dolgozott ki és irányít) annak honlapján lehet tájékozódni. Jómagamnak pedig a következőkre futotta.

Itt és most. Világiak számára az egyházi, egyháziak számára a világi hatá-sú Kálvint szeretném bemutatni. Világiak számára nem vagy kevésbé ismert egyházi kiadványokból és fordítva, világi forrásokból és szerzőktől válogattam. Családi háttérrel, tehát közölve dédapámtól, nagyapámtól és édesapámtól is egy-egy írást. Sőt kibővítve: válogatva lelkészi, tudósi közvetlen utódaitól (Dienes Dénes, Hörcsik Richárd) és egyik legkedvesebb tanítványától is (Takács Béla). Nem folytatom a szellemi kapcsolódások további köreit, ám hangsúlyozom, hogy *népfrontosan* válogattam.

Csupán két megjegyzés a kálvinista humor felvillantásához. „Dr. Koncz Sándor az egyetlen pataki professzorom, akivel tegeződtem, pedig nem voltunk rokonok, legfeljebb rokon lelkek, mert én is vallom, amit ő vallott: hűséggel, hittal, humorral kell végezni a szolgálatomat. Koncz Sándor ezzel a három h-val tanított és szolgált” – írta Takács Béla.¹⁵

Az e számban is publikáló Dienes Dénest idézem egy gyűjteményes kötet előszavából: „Miótán a szerzők elkötelezett reformátusok, az apologetikus megközelítés kísértése szüntelenül leselkedett rájuk munka közben, ha nem is olyan nyomasztóan, mint az ördög Lutherre, amikor a Bibliát fordította Wartburgban. – Ami persze előny, mert a technikai fejlődés következtében nem tudtuk volna a tintatartót hozzávágni, legfeljebb az egeret. – A kísértésből azonban – megítélésünk szerint – nem következett a történelmi kutatás eredmé-

¹⁵ Takács Béla: *A cédrusfa árnyékában*. In: Balassa Iván, Kováts Dániel, Szentimrei Mihály (szerk.) [1996]: *Újszászy Kálmán emlékkönyv*. Budapest-Sárospatak, Szabad Tér, 578. o. Dr. Koncz Sándor: *Élettörténet egyházi humorban* című írását a Napút 2005/1. száma közölte.

nyeinek elfogult mellőzése, ugyanakkor tagadhatatlanul némi sajátos színt ad a kötetnek a protestáns szempont érvényesülése.”¹⁴ Nos, a kísértést próbáltam elkerülni, tehát nem csupán egyháziaktól válogattam. Ide kívánczok, hogy e humor eredetére emlékszem. Dienes Dénes nagyapja volt ugyanis a református gyülekezet gondnoka Alsóvadászon, gyermekkoromban, az 1950-es években; csodálatos ember volt, sokat tanultam tőle. Szombatonként vele ballagtunk fel egy kis demizson borért a pincesorra. Felköszöntöttük egymást. Dienes bácsit idézem: „Ezt a pohárka bort a nagytiszteletű úr engedélyezte nekünk... Ezt a pohárka bort a Jó Isten engedélyezte nekünk... Ezt pedig én, a gondnok engedélyezem magunknak...”

A válogatás közlési sorrendje egy feltételezett, javasolt olvasási menetrendet követ. Mindig az adott publikáció végén közöljük a szerző életrajzi jegyzeteit. A keresztyén és keresztény szó használatát a szerzők szándékának megfelelően közöljük. A saját értelmezést, összekötést, magyarázatokat majd a *hogyan tovább* keretében, 2010-ben szeretném megadni. Ám: hogyan tovább?

Magamra rótt vállalások.

⇒ A magyar–magyar párbeszédet, a régiók és kultúrák találkozását szolgáló Magyar Kultúra Alapítvány szervezésében, 2010-ben kétnapos *beszélgetést* szervezek, a Napút jelen számára építve, a 2009-es Kazinczy és Kálvin Év tapasztalatait áttekintve. Miért? Azért, hogy 2010-ben, az Erkel Évben, a Fesztiválok Évében, a 2010 Európa Kulturális Fővárosa Pécs évében *legyen mondanivalónk a további évek éveire*. Ugyanis: a Magyar Köztársaság Nemzeti Emlékezet Programját a Kormány 1127/2003. (XII. 17.) számú határozatával hirdette meg. Ennek melléklete a 2004–2010 közötti éveket emlékévvé nyilvánította, a következők szerint:

- 2004: 450 éve született Balassi Bálint, a reneszánsz magyar irodalom legismertebb alakja.
- 2005: 100 éve született József Attila, a magyar irodalom kiemelkedő jelentőségű költője.
- 2006: 50 éve zajlott az 1956-os forradalom és szabadságharc, a magyar történelem egyik legjelentősebb szabadságküzdelme.
- 2007: 200 éve született Batthyány Lajos gróf, az első felelős magyar kormány miniszterelnöke.
- 2008: 550 éve lépett trónra Hunyadi Mátyás, Magyarország egyik legjelentősebb uralkodója.
- 2009: 250 éve született Kazinczy Ferenc, a felvilágosodás irodalmának jeles költője, a nyelvújítás atyja.
- 2010: 200 éve született Erkel Ferenc zeneszerző, zongoraművész és karmester, a nemzeti romantikus operairodalom legnagyobb képviselője.

Nos, ezt a programot szükséges alaposan *kielemezni*, a tanulságokat összefoglalni – és ezek alapján folytatni kell. (Ahogyan a Hazafias Népfront keretében, hajdan Fasang Árpád által javasolt, január 22. A Magyar Kultúra Napja programot is folytattuk és folytatjuk.) Ámde úgy, hogy tartalmilag és szerve-

¹⁴ Dienes Dénes (szerk.) [2008]: *A reformáció. Vezérfonal az egyháztörténet tanulmányozásához*. Sárospatak, Hernád Kiadó, 5. o.

zetileg összekapcsoljuk az évek éveit; tehát az EU, az ENSZ, az UNESCO által meghirdetett éveket, és a kiemelteken kívüli, más jeles magyar évfordulókat. Azon szükséges tanakodni, hogy *milyen integráló program-évek legyenek a következő években!*

⇒ Folytatom Dr. Koncz Sándor írásos életművének kiadását és A Sárospataki Iskola kutatás szervezését, ezen belül a Sárospatakhoz kötődő, éppen százévesek üzeneteinek feldolgozását.¹⁵

⇒ Folytatom a kálvinizmus, protestantizmus életmód-jellemzőinek összefoglalását. Tehát most, amikor gondolkodási, tanulási, életvezetési, orientálódási, magatartási és érvényesülési világok történelmi idejű határsávjában élünk, a múltból és a jelenből világító útjelzőket szeretnék felmutatni.

⇒ No és olvasom az *Institúciót*¹⁶; az összefoglaló, mérvadó elemzéseket, tanulmányköteteket¹⁷ és Illyés Gyula, Lászlóffy Aladár, Áprily Lajos Kálvin-verseit¹⁸... *Mindezt másoknak is ajánlom...*

¹⁵ A Sárospataki Iskola kutatásról lásd: Dr. Koncz Gábor [2008]: *Sárospatak: a köszönő város*. In: Földy Ferenc, Kiss Ferenc, Kováts Dániel (szerk.) [2008]: *Comenius előtt és után*. Bibliotheca Comeniana XIII. Sárospatak, Magyar Comenius Társaság, 91–93. o.
Bolvári-Takács Gábor [2009]: *Szemponatok a Sárospataki Iskola történetének kutatásához*. In: Földy Ferenc, Kiss Ferenc, Kováts Dániel (szerk.) [2009]: *Comenius előtt és után*. Bibliotheca Comeniana XIV. Sárospatak, Magyar Comenius Társaság, 191–198. o.
Kováts Dániel [2009]: *Gondolatok a Sárospataki Iskola történeti kutatásának kezdeményezéséről*. In: Földy Ferenc, Kiss Ferenc, Kováts Dániel (szerk.) [2009]: *Comenius előtt és után*. Bibliotheca Comeniana XIV. Sárospatak, Magyar Comenius Társaság, 199–202. o.

¹⁶ Kálvin János: *A keresztyén vallás rendszere ... 1559 ...* Fordították: Ceglédi Sándor és Rábald Gusztáv. Pápa, 1909. Ref. Főiskolai Könyvnyomda. Hasonmás kiadás: Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Bp., 1995. I. kötet 696. o., II. kötet 948. o.

¹⁷ Köszönöm Baráth Béla Levente körültekintő segítségét a mérvadó irodalom megtalálásához, s azt különösen, hogy Dr. Gaál Botond itt közölt tanulmányára felhívta a figyelmemet.

¹⁸ Illyés Gyula: *A reformáció genfi emlékműve előtt*

Áprily Lajos: *Kálvin, 1535*

Lászlóffy Aladár: *A genfi katedrálisban*

Ezekről és más szép versekről lásd. Győri L. János: *Kálvin János alakja a magyar irodalomban*. In: Fazakas Sándor (szerk.) [2009]: *Kálvin időszerűsége. Tanulmányok Kálvin János teológiai-ajának maradandó értékeiről és magyarországi hatásáról*. Bp., 2009. Kiadja a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, 350–366. o.